

A felsőoktatás és a munkaerőpiac közötti átmenet fogyatékossgal élő diplomás személyek esetében

*Hrabéczy Anett**

DOI: 10.21549/NTNY.37.2022.2.1

Kutatásunk fókuszában azon személyek állnak, akiket a hatályos felsőoktatási törvény fogyatékossgal élő hallgatónak nevez, s akik ezen hallgatói csoport tagjai közül sikeresen diplomát szereztek. A kutatás aktualitását adja, hogy ugyan növekszik a diplomával rendelkező fogyatékossgal élő személyek aránya, a szakirodalom mégis arról számol be, hogy a fogyatékossgal élő személyek magasabb arányban élnek kedvezőtlen szocioökonómiai körülmények között, mint a teljes népesség. Arról azonban a hazai és a nemzetközi szakirodalom is csak kevés információval szolgál, hogy a felsőfokú végzettség társadalmi mobilitást elősegítő szerepe a fogyatékossgal élő népesség esetében milyen mértékben tud érvényesülni. E csoport jelentős emberi erőforrásként szerepelhet a munkaerőpiacon, helyzetük feltárása pedig elősegítheti munkaerőpiaci helyzetük megértését, ezáltal eredményesebb bekapcsolódásukat. A kutatás célja feltárni, hogy a fogyatékossgal élő személyek munkaerőpiaci helyzete hogyan alakul a diplomaszerezést követően, továbbá hogy a felsőfokú végzettség társadalmi mobilitást elősegítő szerepe hogyan érvényesül a fogyatékossgal élő személyek esetében, s támogatja-e munkaerőpiaci elhelyezkedésüket. A kérdéskör feltárására kvalitatív kutatási módszert, félig strukturált személyes interjú adatfelvételt alkalmaztunk (N=31). Kutatásunk korlátja a célcsoport nehéz elérhetősége. Rejtőzködő célcsoportról lévén szó a mintavétel hólabda módszerrel valósult meg. Eredményeink alapján egyértelmű összefüggés mutatható ki arra vonatkozóan, hogy a fogyatékossgal élő személyek esetében a felsőfokú végzettség hogyan hat a társadalmi mobilitásra, valamint a munkaerőpiaci elhelyezkedésre. Az eredmények segítséget jelenthetnek abban, hogy megértsük a felsőoktatás és a munkaerőpiac közötti átmenet során lezajló folyamatokat a fogyatékossgal élő személyek esetében, ami mind a felsőoktatás, mind a munkaerőpiac aktorai számára fontos információval szolgálhat.

Kulcsszavak: fogyatékossgal, munkaerőpiac, társadalmi mobilitás, felsőoktatás, pályaválasztás

Bevezetés

A felsőoktatási expanzió megindulása világszerte azt eredményezte, hogy a fogyatékossgal élő személyek megjelentek a felsőoktatási intézményekben, számuk azóta pedig évről évre emelkedik (Attewell, Levin, Domina & Levey, 2007; Harper & Quaye, 2009; Lombardi, Murray & Dallas, 2013; Pusztai & Szabó, 2014; Pusztai 2015; Ndlovu, 2019). Ennek köszönhetően a munkaerőpiac olyan szegmenseibe juthatnak el, amelyek korábban el voltak zárva a nem tradicionális hallgatói csoportok elől, az ezekbe való bejutás pedig mérsékelheti a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődését, és fokozhatja a társadalmi mobilitást (Kiss, 2016). A fogyatékossgal élő személyek esetében kiemelt igény mutatkozik erre, a teljes népességhez képest gyakrabban tapasztalnak ugyanis kedvezőtlen szocioökonómiai körülményeket, mint például az alacsonyabb iskolázottság, rosszabb egészségi állapot, az alacsonyabb foglalkoztatás és gyakoribb a szegénység (Lamichhane, 2015).

* Doktori hallgató, Debreceni Egyetem, Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Program, harbeczy.anett@arts.unideb.hu

Hazánkban a munkaerőpiacnak – a népesség fogyatkozása miatt – mindinkább számolnia kell a munkaerő hiányával, ez szükségessé teszi a fogyatékossgal élő személyek iskoláztatásának és munkaerőpiaci lehetőségeinek vizsgálatát. A globális előregedési tendencia pedig a fogyatékossgal kapcsolatos trendekre is hatással van, idősebb korban ugyanis magasabb a kockázata a fogyatékossgal (WHO, 2011). A kelet-közép-európai és posztoszocialista országok számára kiemelt kérdés a fogyatékossgal és a fogyatékossgal élő népesség foglalkoztatásának ügye, mert ezen országok lakosságának nagy százaléka él rossz egészségi állapotban, vagy él valamilyen fogyatékossgal. A 16 évesnél idősebb népesség körében például Lettorszáiban 38,9%, Észtországban 32%, Olaszországban 22,4%, míg Svédországban csupán 12,9% azok aránya, akik hat hónapnál hosszabban tartó egészségkárosodással, betegséggel vagy fogyatékossgal élnek (Eurostat, 2020). Mindez a munkaerő-részvétel arányát és a termelékenységet is nagy mértékben befolyásolja, ezzel komoly akadályokat állítva a gazdasági fejlődés elé különösen az öregedő népességű országokban, ahol a fenntarthatóság és a szociális védőháló miatt kiváltképp fontos, hogy a fogyatékossgal élő népességre külön figyelmet fordítsanak (The World Bank, 2008).

Hazánkban a fogyatékossgal élő népesség munkaerőpiaci helyzete a legutóbbi mikrocenzus alapján az utóbbi években javuló tendenciát mutat: a 2016-os mikrocenzus eredményei alapján a fogyatékossgal élő foglalkoztatottak aránya 3%-kal növekedett 2011-2016 között (KSH, 2018). Fontos azonban megjegyezni, hogy ez az arány még e növekedés ellenére is csupán 16%, míg a teljes népesség esetében 66,5% volt a foglalkoztatottak aránya 2016-ban (KSH, 2018). Friss – például a pandémiás helyzet következtében létrejött – hatásokat szemléltető hivatalos adatokkal a fogyatékossgal élő népességre vonatkozóan a népszámlálás készletése következtében hazai viszonylatban még nem rendelkezünk. A fogyatékossgal élő társadalom összetételének alakulásának azonban gazdasági következményei vannak, hiszen munkaerőpiaci szempontból globálisan is nagymértékben hátrányos helyzetű csoportról beszélünk (The World Bank, 2008).

A rokkantsági, fogyatékossgal ellátásra jogosult személyek arányában jelentős különbségek mutatkoznak országoként, s az utóbbi évtizedben jelentős változás következett be e tekintetben. Az utóbbi két évtized alatt Magyarországon az Európai Unió átlagnál magasabb arány (6,69% 2008-ban) mára az átlagnál alacsonyabb szintre csökkent (3,05%), míg más országokban, például Romániában (0,94%) ez az érték tartósan kevesebb mint fele az uniós átlagnak (2008-ban 4,26%, 2021-ben 4,59%) (The World Bank, 2008). Amint Csoba (2010) írja, általában a munkanélküliek és a szociális ellátásban részesülők ellen szóló érv a politikai retorikában, hogy az ellátott személyek nem vesznek részt a társadalmi értékek termelésében, nem fizetnek adót és járulékokat, valamint éppen ők igénylik a társadalom (sokszor anyagi szempontú) támogatását. Ezen érvek ugyan a szerző megfogalmazása alapján csupán politikai szándékokon, és nem tényeken alapulnak, az oktatás és a munkaerőpiac kapcsolatára vonatkozó kutatások, valamint a humán tőke-elmélet alapján elmondható, hogy mind a társadalom, mind az egyén esetében érvényesülnek a fentebb felsorolt negatív hatások megfelelő végzettség és foglalkoztatottság hiányában.

További nehezítő körülmény a fogyatékossgal élő személyek foglalkoztatását érintően, hogy a munkaerőpiacon jellemző a megnövekedett igény a magasabb végzettségűek alkalmazására az egyébként alacsonyabb végzettséget igénylő munkakörökben is (Dávid, 2005; Csoba, 2010). Ez azonban a fogyatékossgal élő személyek esetében, akik gyakran alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeznek a többségi társadalom tagjaihoz képest, veszélyeztető tényezőnek bizonyulhat. Korábbi vizsgálatok alapján a munkáltatók az iskolai végzettség mellett további fontos tényezőnek tekintik a gondolkodás és a problémamegoldás képességét (Csoba, 2010), e képességek fejlődése is a felsőoktatás és a diplomaszerezés egyik hozadékának bizonyul a nemzetközi kutatások szerint (Lagemann & Lewis, 2012), valamint születtek arra vonatkozó eredmények is, hogy a maga-

sabb végzettség nagyobb esélyt biztosít az egyénnek arra, hogy képességeinek és végzettségének megfelelő állást találjon (Balázs, 2014).

A felsőoktatás megtérülése

Az oktatás megtérülése az egyén és a társadalom számára kiemelt kutatási területként jelenik meg hazai és nemzetközi szinten egyaránt. Számos kutató vizsgálta az utóbbi évtizedekben a közoktatás különböző szintjeit, valamint a felsőoktatás megtérülési mutatóit. Igen kevés figyelmet kap annak vizsgálata, hogy a fogyatékossgal élő személyek esetében miképpen térül meg az oktatásukba fektetett többletköltségek, noha közzelmúltban készült elemzések arra mutattak rá, hogy a fogyatékossgal élő személyek iskoláztatása szignifikánsan magasabb arányban térül meg, mint a nem fogyatékossgal élő személyeké (Psacharopoulos & Patrinos, 2004; Lamichhane & Sawada, 2009; Lamichhane, 2015). Némely költségeket a fogyatékossgal élő személyek, némelyeket családjaik, barátai, munkáltatóik, valamint a társadalom fizet meg, a legtöbb költség azonban a hozzáférhetetlen vagy nehezen hozzáférhető környezet eredménye, amelyek azonban az inklúzió irányába mutató változtatásokkal csökkenthetőek lennének mind az egyén, mind a környezete, mind a társadalom számára (WHO, 2011). Szintén költségként értelmezhető azonban, amennyiben egy adott állam nem megfelelő mértékben támogatja a fogyatékossgal élő személyek oktatását, ennek következtében ugyanis az érintett személyek kiszorulnak a munkaerőpiacról, ami az állam részére befizetett adók csökkenését eredményezi (The World Bank, 2008; WHO, 2011). Szintén a gazdasági produktivitás csökkenéséhez tartozik, amikor a fogyatékossgal élő gyermeket nevelő szülő lép ki a munkaerőpiacról, vagy csökkenti a munkával töltött óráinak számát annak érdekében, hogy nevelhesse és elláthassa fogyatékossgal élő gyermekét (WHO, 2011). Szem előtt tartandó azonban, hogy egy társadalom akkor jár jól, ha az állampolgárok emberi tőkéjének teljes potenciálját képes kihasználni (Lamichhane, 2015).

A fogyatékossgal élő személyek, tanulók vizsgálata alapvetően feltáratlan és viszonylag új kutatási terület, vizsgálatát azonban számos tényező nehezíti. Az oktatás és a gazdaság szempontjából kiemelt problémát jelent, hogy igen töredezetten jelennek meg a fellelhető statisztikai adatok a különböző adatbázisokban, képzésük finanszírozásának különböző elemei a jogszabályokban, valamint a célcsoport megközelíthetősége is akadályokba ütközhet (WHO, 2011). Az adatok fragmentáltságának oka legtöbbször a diszciplínánkénti definíciós különbségekben, valamint az adatgyűjtési különbségekben rejlik, továbbá limitált számú adat áll rendelkezésre a rájuk fordított költségek összevetéséről, s nincs ennek vizsgálatára általánosan elfogadott eljárás (WHO, 2011)

Ha az oktatást a fogyatékossgal élő személyek tanulásába történő beruházásként értelmezzük, az elsőként felmerülő kérdés, hogy hogyan térül meg ez a befektetés más alternatívákhoz képest az egyénnek, az egyént támogató személyeknek, valamint az államnak és egyéb oktatási és munkaerőpiaci szereplőknek. Esetünkben az egyéni és társadalmi megtérülés tekintetében az egyik alternatíva, amikor a fogyatékossgal élő személy a köznevelés elvégzése után nem tud munkába állni, így fogyatékossgal, szociális ellátásra szorul, míg egy másik lehetőség szerint a felsőoktatás elvégzésével érvényesülhetnek a humán tőke megtérülési formái. Kutatásunkban arra vállalkozunk, hogy a diplomával rendelkező fogyatékossgal élő személyek esetében feltérképezzük, miképp alakul a felsőoktatás és a munkaerőpiac közötti átmenet, s hogy megismerjük, a célcsoport esetében azon folyamatokat, melyek a diplomaszerezést közvetlenül megelőző és követő években zajlanak a fogyatékossgal élő diplomás személyek esetében.

Kutatási kérdések

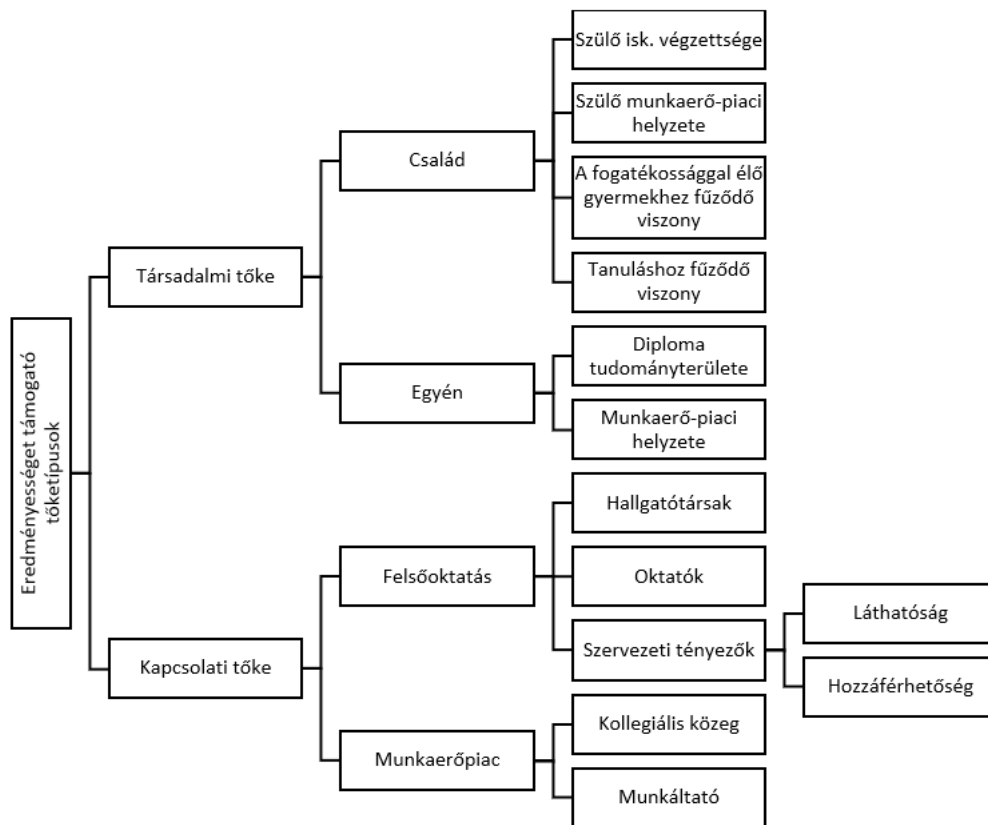
A hazai kutatások eddig kevés adattal szolgáltak a fogyatékossgal élő diplomás személyek jellemzőivel kapcsolatban. Ennek egyik oka az eddig megvalósult kis számú kutatás (lásd többek között: Angyalossy & Fazekas, 2006; Krémer & Nagy, 2008; Laki, 2009; Bánfalvy, 2014), másik oka pedig a korábbiakban említett adatfelvételi és definíciós nehézségek, és az ezekből fakadó fragmentáltság az adatok tekintetében (WHO, 2011). Mindezeket megfontolva kutatásunk során két fő kutatási kérdést állítottunk fel, melyek segítségével rávilágíthatunk a problémakör egy szeletére.

Első kutatási kérdésünk alapján tehát annak feltárását tűztük ki célul, hogy a felsőoktatás elvégzése és a diploma megszerzése miképpen hat a vizsgált személyek társadalmi mobilitására, s hogy vannak-e eltérések a különböző tudományterületeken szerzett diplomák és a különböző fogyatékossgai típusok között.

Második kutatási kérdésünk arra irányul, hogy jobban megismerjük a célcsoport esetében a felsőoktatás és a munkaerőpiac közötti átmenetet, így azt, hogy miképp alakulnak a célcsoport esetében a diplomaszerzés körülményei, az álláskeresés időszaka és a beilleszkedés a munkaerőpiacra, valamint tapasztalhatunk-e eltéréseket fogyatékossgai típusonként és tudományterületenként.

Módszertan

Kutatásunk célja tehát, hogy feltárjuk a fogyatékossgal élő diplomás személyek esetében a felsőoktatás és a munkaerőpiac közötti átmenetet. Hogy a jelenség mélystruktúráiba is bepillantást nyerjünk, valamint a kutatás feltáró jellege miatt kvalitatív kutatási módszereket alkalmaztunk. Kutatási kérdéseinkre félig strukturált személyes interjúk elemzésén keresztül kerestük a választ (N=31). E félig strukturált szerkezet kiváló lehetőséget ad arra, hogy az interjúalanyokhoz, s az interjúalanyok gondolatmenetéhez, kiegészítéseihez alkalmazkodva alakuljon az interjú menete (Ceglédi, 2015). A félig strukturált interjú jellegből fakadóan tehát az elemzés első lépéseként a kódolás kevert módon, tehát a deduktív (elmélet vezérelt) és induktív (adatvezérelt) kategóriaállítás módjainak kombinációjával zajlott. A kódolást a MAXQDA kvalitatív elemző szoftver segítségével hajtottuk végre. Elsőként a priori történt a kódolás az interjúvázlat alapján előre felépített kódlista szerint a főbb tartalmi csomópontok mentén, ezt követte a további kódok adatvezérelt létrehozása a szövegszegmensek további al-egységekre bontásán keresztül. A főbb tartalmi csomópontok egyszerűsített ágrajzát az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra: Az interjúvázlat elemzéshez felhasznált főbb tartalmi csomópontok. Forrás: Saját szerkesztés

A kutatási eredmények érvényességének és megbízhatóságának fokozása érdekében a személyi triangulációt érvényesítettük az intrakódolás technikáját alkalmazva, mely a priori kódolás esetén megfelelő (Sántha, 2012). A kódolást Sántha (2012) iránymutatása alapján két alkalommal végeztük el, a két kódolás között két hét kihagyással. A kódolás megbízhatósága, valamint a személyi trianguláció és a megbízhatóság közötti kapcsolat vizsgálata érdekében kiszámításra került a kódolás megbízhatósági mutatója ($k_m=0,98$), ennek alapján a kódolás 98%-ban bizonyult megbízhatónak. A számítás alapját a kódolások száma, az egyes kódolások során kapott kódok száma, valamint a két kódolás során kapott azonos kódok száma jelentette. Sántha (2012) alapján a megbízhatósági mutató 0,6 feletti érték esetén fogadható el. Jelen kódolás ezen követelménynek eleget tesz.

Az adatfelvétel 2021 tavaszán valósult meg. Az alanyok kiválasztásának elengedhetetlen szempontjai voltak, hogy a megkérdezettek rendelkezzenek Magyarország valamely egyetemén szerzett diplomával, s emellett rendelkezzenek a hatályos felsőoktatási törvény által meghatározott fogyatékossgal élő hallgató kategóriájában szereplő valamely diagnózissal.¹ A fogyatékossgért való többletpont igénylése a felsőoktatási felvételi során, valamint annak adminisztrálása a felsőoktatási adminisztratív rendszerekben nem volt követelmény. E megfontolás létjogosultságát indokolja, hogy a kutatások alapján komoly problémát jelent a kutatásban és a felsőoktatási gyakorlatban egyaránt a rejtőzködő fogyatékossgal élő hallgatók jelenléte, akik (legtöbbször a stigmatizációtól való félelem következtében) nem regisztrálják fogyatékossgukat a felsőokta-

1. 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról: „108. § 6. fogyatékossgal élő hallgató (jelentkező): aki mozgásszervi, érzékszervi vagy beszéd fogyatékos, több fogyatékossg együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, autizmus spektrum zavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral) küzd.”

tásba lépve (Hrabéczy & Pusztai, 2020). Kutatásunk során az ebben érintett személyek bevonása a kutatásba szintén fontos szempont volt, mert az adminisztratív adatokon végzett elemzések nem nyújtanak róluk információkat, megkérdezésükkel azonban lehetővé vált e rejtőzködő csoport problémáinak feltárása is. Mindezekből, valamint a célcsoport nehéz elérhetőségéből fakadóan az adatfelvétel hólabda módszerrel történt, a mintába kerülés feltételei szerinti kiválasztás pedig a válaszadók önbevallásán alapult. A hólabda módszer alkalmazását és a válaszadók önbevallására történő alapozást azon kutatásetikai elvek is indokolják, melyek szerint a fogyatékossgal élő embert megilleti emberi méltósága, valamint az alázat és a megbecsülés, s a fogyatékossgtudomány a fogyatékossgal élő egyént vizsgálódásai aktív alanyának, nem passzív tárgyának tekinti (Könczei et al., 2015). Ebből kifolyólag fontosnak tartottuk, hogy a mintavétel során az alanyok saját döntése legyen a kutatásban való részvétel, megkérdezésük nélkül azonban értékes információk maradtak volna rejtve a fogyatékossgal élő személyek és diplomaszerezésük megismerésének vonatkozásában. Ennek következtében a kialakított minta nem reprezentatív, így kutatásunkból nem vonhatók le általános érvényű következtetések a teljes fogyatékossgal élő diplomás népességre vonatkozóan. Mindezek ellenére kutatásunk hiánypótlónak tekinthető, hiszen ezen adatfelvétel segítségével a jelenség mélystruktúráinak feltárása vált lehetővé egy eddig kevésbé vizsgált célcsoporton keresztül.

A válaszadók közül 18 nő, 13 férfi. Fogyatékossg típusát tekintve 1 fő hallássérült, 1 fő beszéd fogyatékossgal élő, 1 fő ADHD-val élő, 2 fő autizmus spektrumzavarral élő, 6 fő látássérült, 8 fő mozgásszervi fogyatékossgal élő, 8 fő diszlexiával élő személy, további 4 fő esetében az egyéb pszichés fejlődési zavarok halmozottan vannak jelen (a tanulási zavarok – diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia –, valamint az ADHD közül legalább kettő áll fenn). A mintába került alanyok részletes bemutatása az 1. mellékletben olvasható.

Eredmények

Kuckartz (2012) módszertani elvei alapján a kapott adatok segítségével típusképzést hajtottunk végre, mely egy lehetséges módszertan a kvalitatív adatok szisztematikus vizsgálatára, s amely módszer lehetőséget biztosít a szövegtörzsek manifeszt tartalmain túl a látens tartalmak vizsgálatára is (Sántha, 2021). Ezen elemzési eljárás interpretatív módon, a teljes szövegtörzset átfogó elemzést tesz lehetővé esetorientált szemléletmódot alkalmazva, mely lehetővé teszi a kutatási kérdések és a releváns szövegrészek kapcsolatának feltárását. A következőkben e típusok, klaszterek kialakításának módját, majd a kutatási kérdéseink szempontjából releváns jellemzőiket mutatjuk be.

Ahogy a korábbiakban említésre került, kutatási kérdéseink megválaszolására félig strukturált személyes interjú adatfelvételt alkalmaztunk. Az 1. ábra alapján látható, hogy a lekérdezés során megjelenő főbb tematikus csomópontok az egyén gyermekkori és diplomaszerezés utáni társadalmi státusának tényezőire, valamint a felsőoktatási inklúzió egyik fontos összetevőjeként értelmezett akadémiai beágyazódásra, s a munkaerőpiacra történő kapcsolati beágyazódásra fókuszálnak. A típusképzés során e tényezők közül elsődleges fontosságúnak tekintettük, hogy az egyén diplomájának megfelelő munkakörben helyezkedett-e el, valamint a felsőoktatás és a munkaerőpiac közötti átmenet egyik fontos aspektusaként azt, hogy hogyan tudott beilleszkedni a munkahelyi közegbe. A típusok kialakításakor meghatározó volt a bevont másodlagos szempontok alkotta belső szerkezeti háló, azok egymáshoz való viszonya, s az azok között lévő kapcsolatok erőssége és gyakorisága. Ezen szempontok szorosan kapcsolódva kutatási kérdéseinkhez az egyén származási családjának társadalmi státusára, az egyén fogyatékossgának típusára, a felsőoktatásban a hallgatótársakkal és az oktatókkal való kapcsolati hálóra, az álláskeresés időszakára és a később betöltött munkakörre irányultak. Mindezek alapján a vizsgált mintán belül két típust különítettünk el, amit az 1. táblázat szemléltet.

	Nem diplomájának megfelelő munkakörben elhelyezkedő (N=15)	Diplomájának megfelelő munkakörben elhelyezkedő (N=16)
Családi háttér	Megbomlott családszerkezet Gyengült családon belüli kapcsolatok Önsegítő képesség alacsony	Erősebb családon belüli kapcsolatok Pozitív attitűd a gyermek fogyatékoságával kapcsolatban
A fogyatékoság típusa	Többnyire valamely érzékszervi vagy mozgásszervi fogyatékoság	Többnyire egyéb pszichés fejlődési zavarok, tanulási zavarok
A diploma tudományterülete, szakja	Magasabb presztízsű végzettséget adó, vagy kevésbé gyakorlatorientált képzések ²	Alacsonyabb presztízsű, de keresett végzettséget adó képzések Oktatáspolitikailag könnyebbnek ítélt ³ szakok
Felsőoktatásban töltött időszakról alkotott percepció	Gyenge kapcsolat a hallgatókkal és oktatókkal Gyenge akadémiai beágyazódás Belső indíttatású akadályok Kevésbé tudatos pályaválasztás	Pozitív hallgatói és oktatói kapcsolatok A segítségre való támaszkodás tudatos
Átmenet a felsőoktatás és munkaerőpiac között	Nagyfokú támaszkodás egyesületekre, segítő szervezetekre, szülőkre az álláskeresésben A támogató rendszer sajátosságából fakadóan a fogyatékoság meghatározó	Gyors elhelyezkedés Gyakorlati hely szerepe Zökkenőmentes beilleszkedés Erősségközpontú szemlélet a fogyatékoság nehézségei helyett

1. táblázat: Az interjúalanyokból képzett típusok és a típusok jellemzői (N=31). Forrás: Saját szerkesztés

Az 1. táblázatban látható, hogy a más munkakörben elhelyezkedő (N=15) és a diplomájának megfelelő munkakörben elhelyezkedő (N=16) csoport között éles eltérések mutatkoznak a családi háttér, a fogyatékoság típusa, a megszerzett diploma tudományterülete, a felsőoktatásban kiépült kapcsolatok és a felsőoktatás és a munkaerőpiac közötti átmenet tekintetében. A következőkben e szempontok mentén, kutatási kérdéseinkkel összefüggésben mutatjuk be a kialakított típusok sajátosságait, és értelmezzük a kapott eredményeket.

2. Csók és Hrabéczy (2021b) alapján.
3. A 2011. évi CCIV. Nemzeti felsőoktatási törvény 28.48§ rendelkezik az önköltséges képzési formába történő átsorolás szabályairól. A törvény a kormány által meghatározott tanulmányi átlag elérésére hivatkozik, amely a 531/2021. (IX. 14.) önköltséges képzésre történő átsorolásról szóló kormányrendeletben került megállapításra. Ennek értelmében az elemzés során oktatáspolitikai által könnyebb szaknak neveztük azon képzésterülethez tartozó szakokat, amelyek esetében az átsorolás elkerüléséhez szükséges tanulmányi átlag 2021/2022/2 félévében 3,5-ként került meghatározásra (bölcészettudomány, művészet, pedagógusképzés, sporttudomány, társadalomtudomány), és oktatáspolitikai által nehéznek ítélt szaknak neveztük, amely esetben a meghatározott tanulmányi átlag 3,0 (agrártudományok, gazdaságtudományok, informatika, jogi, műszaki, orvos- és egészségtudományi képzési területek). A rendelet a koronavírus járvány következtében visszavonásra került, a kutatásban résztvevő interjúalanyok azonban azon években végezték felsőoktatási képzésüket, amikor az átsorolás még érvényben volt.

Társadalmi mobilitás

A társadalmi mobilitás vizsgálata körében vizsgáltuk az interjúalanyok családi hátterét, a megszerzett diploma tudományterületét, valamint az interjúalanyok fogyatékoságának típusát. A családi háttérről elmondható, hogy alapvetően a származási családok anyagi helyzete és a szülők iskolai végzettsége, munkaerőpiaci helyzete között nem tapasztaltunk számottevő eltérést. Kiemelten fontos eltérésnek bizonyult azonban a családszerkezet, valamint az alanyok fogyatékoságához vagy tanulási zavarához való viszonyulás és az azzal való megküzdés. A más munkakörben elhelyezkedők közé tartozók nagyobb arányban érkeztek csonka családokból, valamint olyan családokból, ahol megromlott a családtagok közötti viszony. Két interjúalany számolt be arról, hogy édesanyja a családot hátrahagyva külföldön vállalt munkát, ezzel kilépve az interjúalanyok mindennapjaiból. Ezzel szemben a diplomájuknak megfelelő munkakörben elhelyezkedő interjúalanyok családját az erős családi kapcsolatok jellemezték, és egy interjúalany kivételével mind teljes családból érkeztek.

Mindezzel összhangban megjelent a fogyatékosággal való megküzdés problematikája is, ami a szakirodalom alapján kiemelt jelentőségű a fogyatékosággal élő gyermeket nevelő családok és az érintett gyermekek életében (Crawley & Sanderson, 1982; Berszán, 2007; Kiss, 2016; Hrabéczy, 2019). A más munkakörben elhelyezkedők körében, így a gyenge családon belüli kapcsolati hálóval jellemezhető közegben a szülők saját életük tragédiájaként élték meg gyermekük állapotát, míg a diplomájuknak megfelelő munkakört választók családjában ennek ellenkezője volt tapasztalható, és pozitív, támogató viszonyulással fordultak a szülők gyermekük felé. Erre a jelenségre mutatnak rá két interjúalanyunk szavai:

„A szülők neccesebbek voltak, mindenkinek trauma volt ez, csak ők egy kicsit úgy voltak velem, hogy őket érte nagyobb trauma, mint engem. Úgyhogy itt kellett egy kis átbeszélés, hogy kicsit másképp álljanak hozzá a dolgokhoz.” (14. alany)

„(Édesapja) 1981-ben otthagyta a munkát, és a karrierjét feladva hazajött, és csak velem foglalkozott, mert már nem tudtak nélkülem élni, nagyon hiányoztam nekik. [...] Szerintem nem volt egyszerű, de boldogultunk. Városszéli kiskertben termeltünk zöldségfélét, megoldottuk a problémákat mindig együtt.” (20. alany)

A két vizsgált típus között jelentős különbség mutatkozott a megszerzett diploma tudományterületét érintően. Az eredmények alapján elmondható, hogy noha a diplomájuknak megfelelő munkakörben elhelyezkedő válaszadók körében a diploma erőteljesebb szerepet játszott a társadalmi mobilitásban, jelentős különbségeket nem eredményezett a két vizsgált csoport között. Ennek oka, hogy a végzettségüknek megfelelő munkakörben elhelyezkedő interjúalanyok jellemzően alacsony presztízsű, oktatáspolitikailag könnyebbnek ítélt képzéseken szereztek végzettséget (mint óvodapedagógus, szociálpedagógus, tanító, csecsemő- és kisgyermeknevelő). Egyedüli kivételt képez ez alól azon válaszadónk, aki orvosi végzettséget szerzett. Látható azonban, hogy ezen pályák többnyire olyan hivatások, amelyek során az emberekkel való kapcsolat, a kommunikáció, az emberek valamilyen módon történő támogatása és segítése kiemelt fontosságú. Azon alanyok azonban, akik végzettségüktől eltérő munkakörben helyezkedtek el többnyire magasabb presztízsű, oktatáspolitikailag nehezebbnek ítélt (biológia, közgazdaságtudományi területek, környezetmérnök), valamint kevésbé gyakorlatorientált képzéseken szereztek diplomát (anglisztika, szabadbölcészet).

A diploma tudományterületét vizsgálva fontos kérdésként merült fel, hogy mely fogyatékosági típusba sorolható alanyok mely képzéseken szereztek diplomát. Az adatokat elemezve azt tapasztaltuk, hogy azon alanyok, akik valamilyen fizikailag megjelenő fogyatékosággal rendelkeznek, nagyobb arányban szerepelnek azok között, akik végül végzettségüktől eltérő munkakörben helyezkedtek el, s a diplomájuknak megfelelő munkakörben elhelyezkedők körében kevés kivételtől eltekintve majdnem mindegyik válaszadó valamilyen tanulási zavarral küzd. Ezen eredmény kapcsán feltételezhető, hogy a tanulási zavarral élő személyek az oktatáspolitikai-

kialakulása könnyebbnek ítélt szakokon tanulási nehézségeik ellenére is könnyebben boldogulnak, számukra kevesebb rizikóval jár egy ilyen képzés elkezdése. Ezzel szemben a fogyatékossgal élő személyek feltételezhetően könnyebben vállalnak rizikót olyan területeken, amelyek oktatáspolitikailag nehezebbnek ítélték, azonban az olyan segítő hivatásokat, melyek gyakori kommunikációt, sok mozgást, aktivitást igényelnek, fogyatékossgal élő személyekből fakadóan nem választják. A magasabb presztízsű pályákon azonban látható nehézségeikkel már szintén nehezebb dolguk lehet, így megnőhet annak az esélye, hogy ezek a személyek kevésbé valószínűen helyezkednek el ezen munkakörökben a megfelelő végzettség megszerzése ellenére. Ez az eredmény felhívja a figyelmet egy ritkán tárgyalt problémakörre, mely az egyes képzéseket érintően a fogyatékossgal élő személyek pályaválasztásával függ össze, valamint a felvételi rendszer alkalmassági kritériumainak alacsony kidolgozottságával, és az áttekinthetőség hiányával (Csók & Hrabéczy 2021a; Hrabéczy, 2021). Ezt szemlélteti azon látássérült interjúalanyunk esete, akinek figyelmét a képzés közben hívták fel arra, hogy választott pályáján (gyógynevelés, látássérültek pedagógiája szakirány) nem javasolt a munkába állás.

„Új tanulmányokba kezdtem, mert nem tudtam elhelyezkedni sajnos a végzettségemmel, pedig szeretnék a mai napig a gyógynevelésben belül látássérültekkel foglalkozni. Csak sajnos az általános iskolákba többségében halmozott sérült gyerekek járnak, akikre kimondják, hogy olyan veszélyesek, hogy nem tudnám őket lereagálni. Ilyen szinten diszkriminációnak érzem az egészet sajnos. Emiatt elkezdtem a szociális munkás szakot.” (20. alany)

Átmenet a felsőoktatás és a munkaerőpiac között

A korábbiakban tárgyalt tudományterülettel kapcsolatos sajátosságokat érintő problémakör részben előrevetítette a pályaválasztás és a diplomaszerezés problematikáját, amely az álláskereső és munkahelyi közegbe történő beilleszkedés mellett szintén kiemelt szerepet játszik a felsőoktatás és a munkaerőpiac közötti átmenet szempontjából (Hrabéczy, 2019). A felsőoktatás esetében a tudományterületi sajátosságok mellett elmondható, hogy a válaszadók inter- és intragenerációs intézményen belüli kapcsolatrendszerében is jelentős különbségek mutatkoztak. Azon válaszadókat, akik végzettségükről eltérő munkakörben helyezkedtek el, gyenge akadémiai beágyazódás jellemezte, többségük gyenge hallgatói és oktatói kapcsolatokról számolt be, esetenként az oktatók irányából rendkívül elutasító attitűdöt tapasztalva:

„Mindig úgy volt, hogy a tanárok voltak úgymond az istenek, mi meg ilyen kis izék, alattvalók voltunk.” (30. alany)

Ezzel szemben a végzettségüknek megfelelő munkakörben elhelyezkedő válaszadók körében a hallgatókkal és az oktatókkal ápolott pozitív kapcsolatok domináltak, s ezek az alanyok arra is rávilágítottak, hogy e kapcsolatok révén könnyen jutottak információhoz az általuk igényelhető kedvezményekről, és azok igénybevételeiben sem tapasztaltak nehézséget. A pozitív légkör és kapcsolati háló fontosságát szemlélteti két alanyunk válasza:

„Igen a jegyzetelés nehézséget okozott, de mindig volt segítségem, a diáktársaim jegyzeteit használtam, de én is jegyzeteltem. Tanárain sok anyagot, forrást és jegyzetet bocsátottak közzé. Itt érezhettem először azt, hogy nem feltétlenül én nem tudok lépést tartani egy-egy órán. Ilyenkor szóltunk a tanárnak, és tempót váltottunk, vagy megkaptuk az óra anyagát. Vizsgálni legtöbbször szóban vizsgáztam, volt, hogy egyénileg fogadtak a tanárok. Segítettek, s több időt is biztosítottak bárkinek, akinek problémája volt.” (10. alany)

„Ez egy keresztény iskola, úgyhogy itt maximálisan. Nem tudok más tapasztalatot mondani, de itt az egyenlőség, valakinek a hibáinak az elfogadása, ez alapfeltétele annak, hogy lelkészekként együtt ülünk, úgyhogy ez maximálisan megtörtént mind diák, mind pedagógus részéről.” (12. alany)

Az átmenet és az álláskereső szempontjából szintén előtérbe került az alanyok válasza alapján a pályaválasztás kérdése. A más munkakörben elhelyezkedő válaszadók között domináns volt azok aránya, akik a képzés közben jöttek rá arra, hogy a választott szakma nem érdekli őket, és nem szeretnék azon a területen elhe-

lyezkedni. Ebből kifolyólag ezen alanyok nem rendelkeztek a képzés, a szakmai gyakorlat nyújtotta előnyökkel, amelyek a végzettségüknek megfelelő munkakörben elhelyezkedő válaszadók esetében nagymértékben hozzájárultak a sikeres elhelyezkedéshez. Ennek hiányában az eltérő munkakörben elhelyezkedő válaszadók gyakrabban fordultak különböző egyesületekhez, civil szervezetekhez, valamint családtagokhoz és ismerősökhöz az álláskeresés során, s esetükben ez az időszak jelentősen hosszabbra is nyúlt, mint a diplomájuknak megfelelő munkakört választó alanyok esetében. Míg azon válaszadók, akik diplomájuknak megfelelő munkakörben helyezkedtek el, gyakran közvetlenül, vagy egy-két hónappal a diplomaszerezés után álltak munkába, addig a más munkakörben elhelyezkedők esetében az álláskeresésben nyújtott segítség ellenére a legtöbb esetben minimum fél év telt el a diplomaszerezés és a munkába állás között.

„Aztán bejelentkeztem egy rokkantakkal foglalkozó munkakereső csoportba, viszont ott azt tapasztaltam, hogy többségében nem értelmiségiek vannak, hanem ilyen gyári sorba felvehető mozgássérültek, mert diplomás testi fogyatékos személlyel nem számolnak annyira.” (14. alany)

A 14. alany példáján keresztül az is megfigyelhető, hogy az álláskeresés és a munkaerőpiacon való helytállás szorosan összefüggött fogyatékoságukkal, hiszen a legtöbb esetben a szervezetek, egyesületek ez alapján tudtak számukra segítséget nyújtani, s azzal kapcsolatban is számos példát idéztek fel az interjúalanyok, hogy az utánuk járó kedvezmény miatt kerültek csupán felvételre egy-egy munkahelyen.

Ezzel szemben a diplomájuknak megfelelő munkakörben elhelyezkedő alanyok arról számoltak be, hogy munkahelyeiken a beilleszkedéshez nagymértékben hozzájárult a munkáltatóik és kollégáik felől érkező erős-központú szemlélet, amely a fogyatékoságból fakadó hátrányokkal szemben az egyén erősségeire támaszkodik. 27. alanyunk megfogalmazása alapján „mesebeli történet” jelenlegi munkahelyére való bekerülése, ugyanis fogyatékoságából és eredményeiből fakadóan kereste fel őt munkáltatója, hogy kamatoztassa nála tudását és tapasztalatait esélyegyenlőségi referensként. 6. interjúalanyunk zenetanárként és tanulási zavarral élőként hatalmas előnyt lát abban, hogy tanulási zavarral él, megfogalmazása alapján tanári pályája során számos alkalommal tudott hozzájárulni egy-egy tanítvány esetében a tanulási zavar feltérképezéséhez.

Összegzés

A korábbi kutatási eredmények alapján a szakirodalom a fogyatékosággal élő hallgatók felsőoktatásban történő megjelenésében és diplomaszerezésében annak lehetőségét látja, hogy a munkaerőpiac számukra korábban elzárt szegmenseibe lépve csökkenhetnek a társadalmi egyenlőtlenségek, és fokozódhat a társadalmi mobilitás (Attewell et al., 2007, Harper & Quaye, 2009; Lombardi et al., 2013, Pusztai & Szabó, 2014; Pusztai, 2015; Kiss, 2016; Ndlovu, 2019). Noha a diplomaszerezés megtérülését a fogyatékosággal élő személyek esetében számos kutatás vizsgálta (Psacharopoulos & Patrinos, 2004; Lamichhane & Sawada, 2009; Lamichhane, 2015), a megszerzett diploma kihasználtsága a fogyatékosággal élő népesség körében, különösen azon személyek körében, akik fogyatékoságukat nem regisztrálták a felsőoktatás adminisztratív rendszerében, máig feltáratlan kérdésként van jelen, s csak kevés kutatás foglalkozott e jelenség feltárásával (Angyalossy & Fazekas, 2006; Krémer & Nagy, 2008; Laki, 2009; Bánfalvy, 2014).

Kutatásunkban ennek fényében arra vállalkoztunk, hogy feltárjuk, a diplomaszerezés miképp hat a fogyatékosággal élő személyek társadalmi mobilitására, valamint hogy feltárjuk a célcsoport esetében a felsőoktatás és a munkaerőpiac közötti átmenet jellemzőit. Ennek vizsgálatára félig strukturált személyes interjúkat folytatunk, ezért kutatásunk korlátja a minta reprezentativitásának hiánya. Ebből fakadóan eredményeink nem általánosíthatók, s csupán a mintában szereplő alanyokról vonhatunk le következtetéseket. Eredményeink

azonban – tekintettel a probléma feltáratlanságára és a célcsoport nehéz megközelíthetőségére – hiánypótlónak bizonyulnak, hiszen egy feltáratlan probléma mélystruktúráiba engednek bepillantást.

Első kutatási kérdésünk esetében az eredmények alapján az mondható el, hogy az alanyok társadalmi mobilitásához hozzájárult a diplomaszerezés, s azon alanyok esetében, akik a felsőoktatás elvégzése után diplomájuknak megfelelő munkakörben helyezkedtek el a munkaerőpiacon ez a hatás valamivel erősebbnek bizonyult, számottevő különbséget azonban nem tapasztaltunk a két vizsgált csoport között. E kérdés tekintetében azonban fontos kiemelni, hogy a munkakör megválasztását meghatározó faktorokként merültek fel a diploma tudományterületének sajátosságai, valamint az alanyok fogyatékoságának típusa, és családjuk ehhez való hozzáállása.

Második kutatási kérdésünk esetében a felsőoktatás és a munkaerőpiac közötti átmenet tekintetében azt tapasztaltuk, hogy az egyének fogyatékoságának típusa és a pályaválasztás mutatkozik kiemelt jelentőségűnek a tekintetben, hogy az egyének végzettségüknek megfelelő vagy attól eltérő munkakörben helyezkednek-e el. Ezen tényezők gyakorolnak közvetett és közvetlen hatást az álláskeresés és a munkahelyi közegbe való beilleszkedés esetében.

Noha kutatásunk eredményeiből nem vonhatók le messzemenő következtetések, e kutatás alapját képezheti egy nagymintás kérdőíves vizsgálatnak, melynek segítségével pontosabban megismerhetővé és feltárhatóvá válik a fogyatékosággal élő diplomás népesség helyzete a munkaerőpiacra való belépés tekintetében.

Köszönetnyilvánítás

Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Irodalom

1. Angyalossy Zs. & Fazekas V. (2006). A diplomás vak személyek és az esélyegyenlőség. *Szociális Munka*, 18(1), 9–15.
2. Attewell, P., Lavin, D. E., Domina, T. & Levey, T. (2007). *Passing the torch: Does higher education for the disadvantaged pay off across the generations?* New York: Russell Sage Foundation.
3. Balázs, E. (2014). Tömegoktatás, elitoktatás és a minőség. *Educatio*, 23(4), 550–554.
4. Bánfalvy, Cs. (2014). Fogyatékos személyek diplomával. *Gyógypedagógiai Szemle*, 42(4), 249–267.
5. Berszán, L. (2007). A fogyatékos gyermeket nevelő családok megküzdési esélyei Romániában. *Esély: társadalom- és szociálpolitikai folyóirat* 18(1), 47–60.
6. Ceglédi, T. (2015). Egy alkalmazott eredményességkonceptió és annak hatása a szakkollégiumok társadalmi zártságára. In Pusztai, G. & Kovács, K. (Eds.), *Ki eredményes a felsőoktatásban?* (pp. 9–24). Nagyvárad – Budapest: Partium Könyvkiadó, Personal Problems Solution – Új Mandátum Könyvkiadó.
7. Crawley, M. & Sanderson, H. W. (1982). Characteristics of successful family-care parents. *American Journal of Mental Deficiency*, 86(5), 519–525.
8. Csoba, J. (2010). *A tisztességes munka*. Budapest: L'Harmattan.
9. Csók, C. & Hrabéczy, A. (2021a). Többletpontos és pályaválasztás. In Pusztai, G. & Szigeti, F. (Eds.), *Előrehaladás és lemorzsolódási kockázat a felsőoktatásban* (pp. 33–36). Debrecen: Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ.
10. Csók, C. & Hrabéczy, A. (2021b). Honnan jöttünk és hová tartunk? Pályaválasztás és tanulmányi előrehaladási utak. In Pusztai, G. & Szigeti, F. (Eds.), *Lemorzsolódási kockázat és erőforrások a felsőoktatásban* (pp. 57–75). Debrecen: CHERD-Hungary.
11. Dafinoiu, I. & Lungu, O. (2003). *Research Methods in the Social Sciences. Metode de cercetare în științele sociale*. Peter Lang.
12. Dávid, J. (2005). *A munkaerő-piaci igények és a szakképzési rendszer közelítése*. Budapest: Nemzeti Felnőttképzési Intézet.
13. Harper, S. R. & Quaye, S. J. (2009). *Student Engagement in Higher Education*. New York-London: Routledge.
14. Hrabéczy, A. & Pusztai, G. (2020). Fogyatékosokkal élő hallgatók tanulmányi pályafutása a felsőoktatási adminisztratív adatok tükrében. *Iskolakultúra*, 30(11), 3–23.
15. Hrabéczy, A. (2019). Discovering factors influencing study success of students with disabilities and learning difficulties in an interview study. *Acta Medicinæ et Sociologica*, 10(28), 31–44.
16. Hrabéczy, A. (2021). A tanulási nehézséget tapasztaló hallgatók jellemzői. *Civil Szemle* 18(2), 85–106.
17. Hrabéczy, A. (2019). Successful students with disabilities and learning difficulties in higher education in Hungary. In Kovács, G. & Rónay, Z. (Eds.), *In search of excellence in higher education* (pp. 191–203). Budapest: Corvinus University of Budapest Digital Press.
18. Janák, K. & Tokaji, K.-né (2018). Mikrocenzus 2016. 8. A fogyatékos és az egészségi ok miatt korlátozott népesség jellemzői. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal. Retrieved from http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_8.pdf
19. Kiss, L. (2016). Hátrányos helyzetű csoportok a felsőoktatásban – A csoportok azonosítása, a kutatási fókusz meghatározása. In Fehérvári, A., Misléy, H., Széll, K., Szemerszki, M., & Veroszta, Zs. (Eds.), *A felsőoktatás szociális dimenziója, Hátrányos helyzetű csoportok hozzáférése és részvétele a felsőoktatásban című kutatás* (pp. 41–64). Budapest: Tempus Közalapítvány.
20. Kiss, N. (2016). Eltérően fejlődő gyermek a családban. *Gyermeknevelés* 4(3), 1–15.
21. Köncei, Gy., Heiszer, K., Hernádi, I., Horváth, P. L., Katona, V., Kunt, Zs., & Sándor, A. (2015). Kutatás- és szabályozásalapvetés a fogyatékoságtudományhoz. A kontextusról, alapvető szabályokról és levezetett szabályokról. In Hernádi I. & Köncei, Gy. (Eds.), *A felelet kérdései között*.

- Fogyatékoságtudomány Magyarországon* (pp. 152–157). Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
22. Központi Statisztikai Hivatal (2019). Oktatási adatok 2018/2019. *Statisztikai Tükör*. 2019. május 28. Retrieved from <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1819.pdf>
 23. Krémer, B. & Nagy, Z. (2008). *A fogyatékos és megváltozott munkaképességű személyek munkaéletútjának, valamint jövőbeni képzési és munkavállaláshoz kötődő terveinek feltárása*. Debrecen: Revita Alapítvány.
 24. Kuckartz, U. (2012). *Qualitative Inhaltsanalyse. Methoden, Praxis, Computerunterstützung*. Beltz Juventa.
 25. Lagemann, E. C., & Lewis, H. (2012). Renewing the civic mission of American higher education. In Lagemann, E. C. & Lewis, H. (Eds.), *What is college for? The public purpose of higher education*, (pp. 9–45). New York: Teachers College Press.
 26. Laki I. (Ed.) (2009). *Fogyatékoság és a mai magyar társadalom*. Konferenciakötet. Szeged–Budapest: Belvedere Meridionale – MTA Szociológiai Kutatóintézet.
 27. Lamichhane, K. (2015). *Disability, Education and Employment in developing countries, From charity to investment*. Japan International Cooperating Agency's Research Institute.
 28. Lamichhane, K. & Sawada, Y. (2009). Disability and Returns to Education: A case study from Nepal. In *Far East and South Asia Meeting of the Econometric Society held at the University of Tokyo*.
 29. Lombardi, A., Murray, C., & Dallas, B. (2013). University Faculty Attitudes toward Disability and Inclusive Instruction: Comparing Two Institutions, *Journal of Postsecondary Education and Disability*, 26(3), 221–232.
 30. Mete, C. (2008). *Economic Implications of Chronic Illness and Disability in Eastern Europe and the Former Soviet Union*. Washington: The World Bank.
 31. Ndlovu, S. (2019). 'Access into professional degrees by students with disabilities in South African higher learning: A decolonial perspective'. *African Journal of Disability* 8(1–12), DOI: 10.4102/ajodv8i0.514
 32. Psacaropoulos, G. & Patrinos, H. A. (2004), Returns to Investment in Education: A Further Update. *Education Economics* 12(2), 111–134.
 33. Pusztai, G. (2011). *A láthatatlan kezektől a baráti kezekig*. Budapest: Új Mandátum Kiadó.
 34. Pusztai, G. & Szabó, D. (2014). Felsőoktatási hallgatók és fogyatékosággal élő társaik. *Kapocs*, 13(4), 23–36.
 35. Sántha, K. (2021). A típusképző kvalitatív tartalomelemzés politetikus terei a pedagógusok reflektív gondolkodásának feltárásában. *Iskolakultúra*, 31(19–29). DOI: 10.14232/ISKKULT.2021.03.19
 36. Sántha, K. (2012). Numerikus problémák a kvalitatív megbízhatósági mutatók meghatározásánál. *Iskolakultúra*, 22(3), 64–73. Retrieved from <http://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/21248>
 37. *World report on disability* (2011). World Health Organization. Malta: The Worldbank.

Internetes források

<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

https://gateway.euro.who.int/en/indicators/hfa_414-2720-people-receiving-socialdisability-benefits-per-100-000/visualizations/#id=19994&tab=table

Törvények, jogszabályok

531/2021. (IX. 14.) Korm. rendelet az önköltséges képzésre történő átsorolásról
2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról

Melléklet

1. melléklet: A válaszadók bemutatása (N=31)

Nem	Életkor	Fogyatékos-ság típusa	Diploma tudomány-területe	Szakja	Munkaerő-piaci státusz	Nem
1. alany	Nő	29	Hallássérült	Természettudomány	Biológia BSc	Nem diplomájának megfelelő munkakör
2. alany	Férfi	27	Autizmus spektrumzavar	Bölcészettudomány	Anglisztika BA	Álláskereső
3. alany	Nő	27	Diszlexia	Társadalomtudomány	Szociálpedagógia BA	Diplomájának megfelelő munkakör
4. alany	Nő	28	Diszlexia	Pedagógusképzés	Óvodapedagógia BA	Diplomájának megfelelő munkakör
5. alany	Nő	26	Diszlexia	Társadalomtudomány	Szociálpedagógia BA	Diplomájának megfelelő munkakör
6. alany	Férfi	29	Diszlexia	Művészet	Zongoratanár OMA	Diplomájának megfelelő munkakör
7. alany	Nő	22	Diszlexia	Pedagógusképzés	Csecsemő- és kisgyermeknevelő BA	Diplomájának megfelelő munkakör
8. alany	Férfi	27	Látássérült	Agrártudomány	Ismeretlen	Újabb felsőfokú tanulmányba kezdett (más területen)
9. alany	Nő	54	Diszlexia, diszgráfia	Gazdaságtudomány	Ismeretlen	Nem diplomájának megfelelő munkakör
10. alany	Nő	35	Diszlexia	Gazdaságtudomány	Kereskedelem és marketing BSc	Diplomájának megfelelő munkakör
11. alany	Férfi	30	Diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia	Orvostudomány	Sebész OMA	Diplomájának megfelelő munkakör
12. alany	Nő	34	Beszéd fogyatékos-ság	Hittudomány	Vallástanár OMA	Diplomájának megfelelő munkakör
13. alany	Férfi	25	Látássérült	Informatika	Programtervező informatikus BSc	Újabb felsőfokú tanulmányba kezdett (mestereképzésben)
14. alany	Nő	30	Mozgássérült	Műszaki	Környezetmérnök BSc	Nem diplomájának megfelelő munkakör

15. alany	Férfi	42	Látássérült	Bölcsészettudomány	Anglisztika BA	Újabb felsőfokú tanulmányba kezdett (más területen)
16. alany	Nő	35	Diszlexia	Egészségtudomány	Gyógytornász BSc	Álláskereső
17. alany	Férfi	41	ADHD	Agrártudomány	Ismeretlen	Nem diplomájának megfelelő munkakör
18. alany	Nő	53	Mozgássérült	Pedagógusképzés	Tanító BA	Nem diplomájának megfelelő munkakör
19. alany	Nő	29	Látássérült	Pedagógusképzés	Gyógypedagógus BA	Újabb felsőfokú tanulmányba kezdett (más területen)
20. alany	Nő	49	Mozgássérült	Informatika	Szakfordító szakirányú továbbképzés	Diplomájának megfelelő munkakör
21. alany	Férfi	36	Mozgássérült	Sport	Edző BSc	Sportoló
22. alany	Nő	34	Mozgássérült	Sport	Edző BSc + kereskedem és marketing BSc párhuzamosan	Sportoló
23. alany	Nő	25	Diszlexia, diszgráfia	Pedagógusképzés	Csecsemő- és kisgyermeknevelő BA	Diplomájának megfelelő munkakör
24. alany	Férfi	28	Látássérült	Sport	Sportszervező BSc	Újabb felsőfokú tanulmányba kezdett (más területen)
25. alany	Nő	31	Mozgássérült	Bölcsészettudomány	Szabadbölcész BA	Diplomájának megfelelő munkakör
26. alany	Férfi	26	Autizmus spektrumzavar	Természettudomány	Matematika BSc	Újabb felsőfokú tanulmányba kezdett, doktorandusz
27. alany	Nő	29	Látássérült	Bölcsészettudomány	Kommunikáció és médiatudomány MA	Diplomájának megfelelő munkakör
28. alany	Férfi	45	Mozgássérült	Pedagógusképzés	Tanító BA	Diplomájának megfelelő munkakör
29. alany	Nő	38	Diszlexia	Agrártudomány	Agrármérnök BSc	Diplomájának megfelelő munkakör
30. alany	Férfi	30	ADHD, diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia	Pedagógusképzés	Testnevelő tanár OMA	Nem diplomájának megfelelő munkakör
31. alany	Férfi	29	Mozgássérült	Bölcsészettudomány	Pszichológia BSc	Álláskereső

Transition Between Higher Education and the Labour Market for Graduates with Disabilities

Our research focuses on individuals referred to as students with disabilities under the current Higher Education Act and who have completed their higher education studies by graduating from this group of students. The topicality of the research is given by the fact that although the proportion of people with disabilities with a degree is increasing, the literature reports that a higher proportion of people with disabilities live in unfavourable socio-economic conditions compared to the total population. However, there is little information in the domestic and international literature on the extent to which the role of higher education in promoting social mobility can prevail in the case of the disabled population. This group can be a significant human resource in the labour market, and exploring their situation can help us understand their labour market situation, thus engaging them more effectively. The research aims to explore how the labor market situation of people with disabilities develops after graduation, and to find out how the role of higher education in promoting social mobility prevails in the case of people with disabilities supporting their placement in the labour market. To explore the issue, we used a qualitative research method and conducted semi-structured personal interviews (N = 31). As a limitation of our research, we should mention the difficult reach of the target group. Sampling was carried out by the snowball method. Our results show a clear correlation between the effect of higher education on social mobility and their position in the labour market for people with disabilities. The results may help understand the ongoing transition between higher education and the labour market for people with disabilities, which can provide important information for both higher education and labour market actors.

Keywords: Disability, labour market, social mobility, higher education